

DR. A. QUERIDO

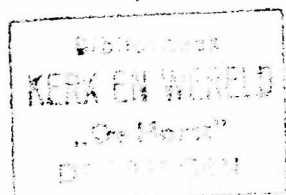
HET ZEEBURGERDORP

EEN SOCIAAL-PSYCHIATRISCHE STUDIE

HU Amersfoort Mediatheek
Berkenweg 11, 3818 LA Amersfoort
Mediatheek.amersfoort@hu.nl

LEIDEN – AMSTERDAM
H. E. STENFERT KROESE'S UITGEVERS-MIJ. N.V.
MCMXXXIII

----- Text continues after this page -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- Tekst gaat verder na deze pagina -----

INHOUD

	Blz.
I. Inleiding en vraagstelling	7
II. Beschrijving van het Zeeburgerdorp	10
III. Statistische karakteristiek van de bewoners	13
IV. Algemeen-psychologische opmerkingen	19
V. Karakteristiek der gezinnen	22
VI. Bespreking der resultaten van het onderzoek	36
VII. Conclusie	48
Bijlage Familie-schemata	50

I. INLEIDING EN VRAAGSTELLING

Evenals bij afnemende werkgelegenheid in het algemeen de minst volwaardige arbeiders het eerst zonder werk zullen staan, zoo zullen ook bij relatieven woningnood het eerst die gezinnen dakloos worden, op welke de huiseigenaar het minst is gesteld.

De eigenschappen, welke deze lieden tot ongewenschte huurders maken, kan men samenvatten als: wanbetaling van huur, verwaarloozing van de woning, en overlast aan medebewoners door wangedrag en vervuiling.

Bij de woningschaarschte, die sinds den oorlog bestaat, werd dit soort gezinnen het eerst dakloos; tijdens den oorlog vonden zij nog wel onderkomen in de noodwoningen of barakken, die in vele plaatsen waren opgericht. Toen deze echter moesten worden opgeruimd en de „fatsoenlijke” gezinnen weer een regelmatige woning konden betrekken, bleek voor deze categorie geen onderkomen te vinden te zijn. Ook de gezinnen, die in krotten gehuisd hadden, welke bij de sanering van een stadsgedeelte onbewoonbaar verklaard werden, bleken dikwijls tot dezelfde soort bewoners te behooren en het werd een nijpend probleem, hoe en waar dergelijke menschen ondergebracht konden worden.

In een aantal gemeenten heeft men zich vergenoegd, zonder meer, woonruimte ter beschikking te stellen. Deze woonruimte kan het karakter van een tehuis dragen, zonder dat dus van afgescheiden woningen kan worden gesproken, waarbij dan de gezinnen meestal niet meer intact blijven en ook de geslachten gescheiden worden; of wel er wordt een aantal verblijven voor dit doel gebouwd, of men stelt een gebouw ter beschikking, dat oorspronkelijk een andere bestemming had, welk gebouw dan in afzonderlijke woonruimten wordt onderverdeeld.

Als tijdelijke hulp aan een dakloos gezin kent men de toevluchten voor dakloozen in de groote steden — hetzij van het Leger des Heils, hetzij van een andere vereeniging, zooals Hulp voor Onbehuisden te Amsterdam — welke toevluchten dan het eerst genoemde schema volgen.

Echter ook als permanente oplossing is het tehuis voor dakloozen in eenige steden aanwezig, o.a. in Groningen, Leiden en Assen. Amersfoort brengt de asociale gezinnen in oude gebouwen onder, Rotterdam in oude noodwoningen. In sommige dezer steden trachten particuliere vereenigingen reclasseeringsarbeid te doen, in andere is het geheele vraagstuk der asociale gezinnen in handen van particuliere bouwvereenigingen.

In een aantal gemeenten, waar de overheid zich tot taak stelde dit probleem ter hand te nemen, heeft men aanvankelijk getracht de oplossing in sociaal-paedagogische richting te zoeken; de gezinnen in quaestie moesten in de gelegenheid worden gesteld, te leeren, hun woning goed te gebruiken en aan hun verplichtingen jegens eigenaar en medebewoners te voldoen.

In dit verband sprak men van „Opvoedings-huizen”¹⁾ en „Woningschool”²⁾

De wijzen, waarop men in het buitenland heeft getracht dit doel te bereiken, wil ik hier onbesproken laten.

In Nederland zijn het vooral Den Haag en Amsterdam, die zich ernstig met de asocialen hebben bezig gehouden.

De gemeente Den Haag bouwde in 1923 een complex van z.g. contrôle-woningen, waarvan de opvoedende kracht gedeeltelijk gelegen is in een zeer streng toezicht en anderzijds in de mogelijkheid, bij een goede bewoning een aangename en vrijere woning binnen het complex te verkrijgen.

Te Amsterdam werden voor hetzelfde doel twee complexen gebouwd, in 1925 het Zeeburgerdorp, in 1926 het Asterdorp. Algemeen worden de bewoners aangeduid als behoorend tot een „ontoelaatbaar gezin”, een hatelijke naam, die nu eenmaal burgerrecht heeft verkregen en onuitroeibaar schijnt.

In de voordracht van Burgemeester en Wethouders aan den Raad betreffende de wenschelijkheid van stichting van dergelijke complexen³⁾ wordt gezegd:

¹⁾ *T. Jonker*, Volkshuisvesting, I, 223, 1920.

²⁾ Verslag Woningdienst der Gemeente Amsterdam, 1919.

³⁾ Volkshuisvesting, II, 55, 1921.

„Hierin zullen gehuisvest worden gezinnen, welke blijk hebben gegeven niet geschikt te zijn voor een behoorlijke bewoning, doch waarbij de kans bestaat, dat door nauwkeurig toezicht en bijstand met raad door een woningopzichteres de leefwijze dermate gunstig is te beïnvloeden, dat zij na een tijdelijk verblijf in de reclasseeringsinrichting wederom in gewone bouwblokken kunnen worden toegelaten. Wij meenen, dat in den regel na een verblijf van zes maanden wel zal blijken, of het gezin voor reclasseering vatbaar is, dan wel zelfs voor bewoning van de inrichting voor ontoelaatbare gezinnen ongeschikt moet worden geacht”.

Er wordt hier echter niet over gesproken, wat gedaan moet worden met de gezinnen, die na een langer of korter verblijf niet reclasseerbaar blijken te zijn. Toch zijn dat er niet weinige. Volgens gegevens door den Directeur van den Gemeentelijken Woningdienst verstrekt ¹⁾, werden van de tweede helft 1926 tot en met de eerste helft 1929 opgenomen in de beide complexen 232 gezinnen, terwijl in dien tijd 19 gezinnen werden gereclasseerd en 60 op andere wijze vertrokken. Het blijkt dus, dat een groot aantal gezinnen ook na gebleken onreclasseerbaarheid in de complexen blijft wonen en dat in elk geval on-reclasseerbaarheid geen reden tot verwijdering is dan bij hooge uitzondering (in ieder blok twee maal).

Op het oogenblik hebben dus Asterdorp en Zeeburgerdorp een twee-ledige functie; het zijn opvoedende inrichtingen en als zoodanig beschikken zij over een aantal hulpmiddelen, die hieronder nader beschreven zullen worden; bovendien echter geven zij onderdak aan een aantal gezinnen, die op geen enkele andere manier aan een woning zijn te helpen.

Wij vinden dus in deze complexen gezinnen, die sociaal „ausrangiert” zijn, die inderdaad uit de sociale structuur zijn gevallen, en hier bijeen gegaard geworden zijn; gezinnen, die allen een gemeenschappelijk kenmerk hebben.

¹⁾ Ir. A. Keppler, De huisvesting van asociale gezinnen te Amsterdam. Gemeentelijke Woningdienst, 1929.

In al deze gezinnen is namelijk gedemonstreerd, dat er een onvermogen bestaat om een hogere sociale eenheid te vormen, die in harmonie met de buitenwereld in staat is tot zelfhandhaving en tot het voeren van den strijd om het bestaan, hetgeen niet alleen geleid heeft tot pauperisme, vervuiling, verwaarloozing, doch ook tot de volstrekte onmogelijkheid, de eenheden van het gezin bijeen te houden, indien niet op bijzondere, kunstmatige wijze deze laatste consequentie verhinderd wordt.

Hier kan dan een poging worden gedaan, de vraag te beantwoorden, of hier alleen van toeval moet worden gesproken, of dat er speciale oorzaken voor deze maatschappelijke schipbreuk zijn aan te geven, die bij de verschillende gezinnen telkens opnieuw worden gevonden.

In het bijzonder interesseert het ons, of geestelijke eigenschappen en afwijkingen in verband met de sociale mislukking kunnen worden gebracht.

De voorwaarden en wijze van toelating tot beide complexer zijn geheel gelijk. Ik heb mij bepaald tot een onderzoek van de gezinnen in het Zeeburgerdorp. De gegevens, die ik hier onder vermeld, zijn ontleend aan de reeds aangehaalde monographie van den Directeur van den Gemeentelijken Woningdienst.

II. BESCHRIJVING VAN HET ZEEBURGERDORP

Het complex ligt in het Oosten van de stad, op een landton tusschen twee kanalen. Het bestaat uit een rechte straat van ongeveer 180 M. lengte en met ongeveer 10 M. tusschen de tegenover elkaar liggende gevels.

Aan weerskanten van dit straatje staat een rij aaneengesloten betonnen een-gezinshuisjes, tezamen aan 56 gezinnen plaats biedend.

Ieder huisje bevat een woonkamer van 4 bij 4 M., een W.C. en een keukentje. Er zijn 12 woningen met vier slaapkamer 25 met drie, 16 met twee, 3 met één slaapkamer.

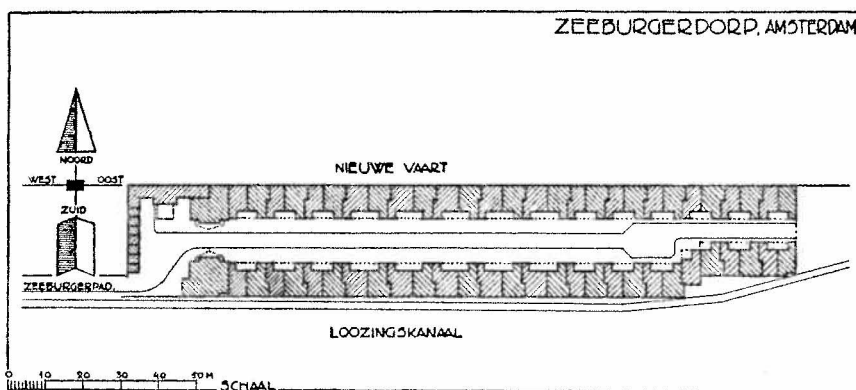
De wanden van de woonkamer zijn behangen, van de andere vertrekken gewit; het houtwerk is licht geverfd.

Aan den ingang van het dorp is het kantoor van de opzichteres, waarboven een bord is aangebracht met het opschrift: „Zeeburgerdorp, tijdelijk verblijf voor gezinnen”.

Hierbij aangesloten is een badgelegenheid, bestaande uit twee douche-cellen, welke kosteloos ter beschikking zijn.

Het eerstvolgende huisje is ingericht als kleine-kinderenbe-
waarplaats; een verzorgster houdt hier toezicht.

Tegenover het kantoor is het waschhuis met zes wasch-
boxen en een coulissen-drooginrichting; de wasch kan hier
tegen een geringe vergoeding gedaan worden. Vóór het

SITUATIE VAN HET ZEEBURGERDORP

waschhuis is een groote zandbak als speelplaats voor de kleintjes.

Bij het waschhuis sluiten de clublokalen aan, een groot en een klein. Hier worden door verschillende vereenigingen bijeenkomsten voor de kinderen en voor ouderen georganiseerd, wordt het Kerstfeest gevierd, e.d.

Op zij van den ingang is een bergplaats voor karren.

Op ongeveer 10 minuten gaans van het complex ligt een groot omheind terrein, dat tijdens de schoolvacanties en de vrije middagen als speelplaats dienst doet; er is een voetbalveld, gymnastiek-toestellen, een W.C. en een waschgelegenheid. Hoewel het straatje van het complex als openbare

weg geldt, waar de verschillende Gemeentelijke diensten en bedrijven, zooals reiniging, verlichting, politie enz., op gewone wijze hun taak verrichten, wordt het geheel, zooals ook het bord aan den ingang aanduidt, opgevat als een inrichting; er wordt niet van woningen doch van verblijven gesproken, niet van huur maar van een verplichte bijdrage in de verblijfkosten, in plaats van een huurcontract teekent men een reglement.

Het geheel staat onder leiding van den Directeur van den Woningdienst; hij wordt bijgestaan door een subcommissie uit de Commissie van Advies bij het beheer der gemeentewoningen. Deze commissie beslist over de toelating der gezinnen en over alle zaken, die op het beheer betrekking hebben. Het toezicht in het dorp is opgedragen aan een opzichteres, die in voortdurend nauw contact is met de gezinnen, een ordelijk samenleven tracht te bevorderen, de mannen en vrouwen met raad en daad bijstaat, zorgt, dat de kinderen geregeld naar school gaan, niet mishandeld of verwaarloosd worden, behoorlijk gekleed zijn, enz. Zij moet zorg dragen, dat het reglement wordt nageleefd, de vergoeding voor het verblijf regelmatig innen, burenruzies beslechten. Zij is de middelaarster met het Bureau voor Maatschappelijken Steun en met particuliere inrichtingen van liefdadigheid, zij helpt bij de plaatsing van kinderen in een betrekking, licht den Kinderrechter voor en roept de hulp in van Geneeskundigen Dienst en Kinderpolitie, oefent soms gezinsvoogdij uit, leidt het werk in de clubs, is de algemeene raadgeefster en vraagbaak.

Zij houdt aantekening omtrent alle vermeldenswaardige gebeurtenissen in het dorp.

In het algemeen krijgen gezinnen een woning in Asterdorp of Zeeburgerdorp toegewezen, omdat het ongewenscht blijkt, hen in een normaal gemeente-woningcomplex toe te laten, wanneer zij dus door wanbetaling, vervuiling of overlast hun woning zijn kwijtgeraakt en zij zich tot de Gemeentelijke Woningbeurs om een woning hebben gewend.

Een aantal echter komt uit onbewoonbaar verklaarde woningen, uit afgekeurde woonwagens of woonschuiten; sommigen worden geplaatst op verzoek van Kinderpolitie, Kinderrechter of Geneeskundigen Dienst, ten einde een beter toezicht op het gezin mogelijk te maken. Zeer enkelen kwamen op eigen verzoek.

Voor dat een gezin een woning in het complex krijgt, wordt het door de opzichteres bezocht, die zoo in de gelegenheid komt met de verschillende eigenaardigheden en moeilijkheden van het gezin in den oorspronkelijken toestand kennis te maken en die de redenen vastlegt, waarom het gezin niet in een normaal complex kan worden toegelaten.

De Geneeskundige Dienst onderzoekt vóór de plaatsing, of ontsmetting van den inboedel noodig is. De candidaat-bewoners zijn verplicht, ontsmetting van hun have toe te staan, eventueel ook zichzelf in de Quarantaine-inrichting te doen reinigen.

Personen, die geacht worden een verderfelijken invloed op hun omgeving uit te oefenen, zooals souteneurs, prostituées en woekeraars, worden niet opgenomen.

De vergoeding, die voor het verblijf gevraagd wordt, bedraagt f 3.— à f 3.50 per week. Er is geen sprake van, dat een gezin voor een dergelijk bedrag op de vrije markt een dergelijke woning kan krijgen. Er is echter steeds veel moeite met de invordering. De financieele kant van de exploitatie wil ik echter hier onbesproken laten.

III. STATISTISCHE KARAKTERISTIEK VAN DE BEWONERS

Het onderzoek betreft de bewoners van 52 verblijven. (1 Aug. 1932). Twee daarvan werden door één persoon bewoond. In de anderen waren 47 volledige gezinnen gevestigd en 3 gezinnen, waarin de vader ontbrak.

Ik deel hier nu eerst een aantal cijfers over deze gezinnen mede.

a. Herkomst

1. Afkomstig uit:

	Mannen	Vrouwen
Amsterdam	37	43
Andere groote steden	4	2
Platteland	6	7

2. Opgevoed in:

	M. en vr. same
Gezinnen met meer dan zes kinderen	58
Onvolledige gezinnen	17
Gestichten	23

3. Reden van plaatsing in Zeeburgerdorp:

Huurschuld	9
Vervuilde woning	10
Overlast	4
Onbewoonbaarverklaring	11
Afkeuring wagen of schuit	5
Geen woning (zwerfend met gezin)	3
Op eigen verzoek	5
Op verzoek van derden	5

4. In het Zeeburgerdorp wonen gedurende:

minder dan 1 jaar	6
1—2 jaar	10
2—3 „	8
3—4 „	7
4—5 „	8
5—6 „	6
meer dan 6 jaar	5

b. Samenstelling en leeftijdsverdeling der gezinnen

Aantal gezinnen	Gemiddelde leeftijd ouders	Minder dan 3 kinderen	Per gezin		Meer dan 9 kinderen
			3-6 kinderen	6-9 kinderen	
10	onder 30 jaar	2	7	1	0
12	30-40 „	2	6	4	0
23	40-50 „	2	3	9	9
4	50-60 „	0	1	3	0
1	boven 60 „	1	0	0	0

6. Totaal aantal ongetrouwde kinderen . . .	283
Onder 6 jaar	92
Schoolleeftijd	108
waarvan 9 op school voor Buitengewoon Onderwijs en 15 in inrichting of gezinsverpleging.	
Tusschen 14 en 21 jaar	70
waarvan 20 in gestichts- of gezinsverpleging.	
Meerderjarigen	13

c. Maatschappelijke positie

7. Van de vaders zijn:	
geschoolde arbeiders	7
ongeschoolden	40
vaste inkomsten hebben:	1
eigen inkomsten	17
waaronder 2 geschoolde arbeiders.	
Ondersteuning wordt verstrekt aan	34
waaronder 5 geschoolde arbeiders.	
Reeds jaren werkloos zijn	25
waaronder 3 geschoolde arbeiders.	
De vrouw werkt in zes gezinnen.	

8. Van de kinderen werken:	
geregeld	8
soms	12
wel eens gewerkt	23

d. Maatschappelijk gedrag

9. Van de ouders werden veroordeeld wegens:	(aantal individuen niet keer)
overtreding Leerplichtwet	12
diefstal, oplichting verduistering	18
mishandeling, weerspannigheid, be- leediging ambtenaar in functie	8
dronkenschap	16
bedelarij	6
zedendelicten	3
Ontheven of ontzet zijn 18 ouders, waarvan tien wegens grove verwaar- loozing.	

10. De kinderen kwamen met de politie in aanraking wegens:	
diefstal	16
baldadigheid, straatschenderij	3
zwerven	6
prostitutie	2

Deze cijfers zijn zoo welsprekend, dat zij slechts weinig toe-lichting behoeven.

Wij zien, dat de groote meerderheid der bewoners uit Amsterdam komt. De aantrekkingskracht, die, naar men meent door de groote stad op minderwaardigen wordt uitgeoefend heeft bij de bezetting van het Zeeburgerdorp geen belangrijke rol gespeeld.

Verder blijkt, dat vele ouders uit een kinderrijk gezin komen (Tabel 2); dit is in overeenstemming met hetgeen Postma ¹⁾ vond, die vaststelde, dat onmaatschappelijk gedrag in groote gezinnen meer wordt gevonden dan in kleine. De ongunstige invloed van het onvolledige gezin komt hier ook tot uiting, terwijl het frappant is, dat ongeveer 25 % der tegenwoordige ouders in een gesticht zijn opgevoed.

Ik heb tuchtscholen, opvoedingsgestichten, weeshuizen en andere instellingen van liefdadigheid bijeen genomen, omdat het uit de anamnese dikwijls niet mogelijk was op te maken, in wat voor soort inrichting men verpleegd geweest was.

Het verband tusschen interneering in een opvoedings-inrichting en de latere sociale mislukking is gecompliceerd. De noodzakelijkheid van opname doet een onvolledig gezin veronderstellen, ontbreken van beide ouders of wangedrag der ouders, verwaarlozing of criminaliteit der kinderen, in ieder geval een ernstige stoornis in de normale ontwikkeling. Het blijkt echter, dat in deze gevallen de gestichtsoopvoeding dezen ongunstigen invloed niet heeft weten te keeren, de prophylactische kracht van de gestichtsoopvoeding blijkt hier te kort geschoten te zijn.

De in Tabel 3 genoemde redenen zijn eenigszins willekeurig. Ontruiming wegens onbewoonbaarverklaring en wegens afkeuring van de woonschuit of woonwagen sluit b.v. vervuiling niet uit, evenmin als huurschuld. De gezinnen, die zonder woning zwervend werden gevonden, zijn toch ook op de een of andere manier hun laatste woning kwijtgeraakt. Ik heb echter de onmiddellijke reden opgegeven, waarom een aanvraag tot plaatsing in het Zeeburgerdorp in behandeling kwam.

Uit tabel 4 ziet men, dat de meerderheid der gezinnen lang over den indertijd veronderstelden reclasseerings-termijn in het complex woont.

Tabel 5 toont aan, dat in de hier onderzochte gezinnen ook een groote kinderrijkdom is; ook treft het aantal jonge ge-

¹⁾ *H. Postma*, De samenstelling van het gezin in verband met het anti-sociaal gedrag van het meisje. *Mensch en Maatsch.* VII, 258.

zinnen, dat in het Zeeburgerdorp verblijf houdt.

Het aantal kinderen op scholen voor Buitengewoon Onderwijs (tabel 6) is groot,¹⁾ het aantal, dat buiten het gezin verzorgd wordt is zeer groot; van de 70 tusschen 14 en 21 jaar zijn niet minder dan 28 % in gestichts- of gezinsverpleging. Afgezien van een groote frequentie van geestelijke afwijkingen — waarover later meer — welke interneering noodig maken, is het uit dit getal wel duidelijk, dat men in dergelijke ongunstige milieu's veel eerder tot verwijdering uit het gezin moet overgaan.

Het staatje 7 doet zien, dat er zeer weinig geschoolde arbeiders onder de gezinshoofden zijn. Van de ongeschoolden zijn een groot deel straatventer; anderen behooren tot de groote en vage categorie van los-werkman; zij helpen wel eens op de markt, passen soms op auto's of loopen met reclame-borden. Het aantal gesteunde gezinnen is enorm groot, dit zegt echter weinig in verband met den ongunstigen toestand van de arbeidsmarkt. Meer beteekent het, dat de helft der kostwinners meer dan 3 jaar werkloos zijn; hieruit mag men toch tot een geringe waarde van hun arbeidskracht besluiten.

Het aantal werkende vrouwen (als werkster, of Sabbathvrouw) is klein; dit in verband met de meestal groote gezinnen. Ook de kans op arbeid voor de kinderen is ongunstig; van de 60 boven de 14 jaar hebben slechts 8 geregeld werk, terwijl 17 nog nooit iets verdienden.

Bij de veroordeelingen (9) — waarbij ik veroordeelde individuen geteld heb, niet het aantal veroordeelingen — valt het aantal veroordeelingen wegens overtreding der leerplichtwet op. Schoolverzuim komt zeer veel voor en allerlei factoren werken daartoe mede; soms bestaat onvermogen, om de kinderen behoorlijk gekleed naar school te zenden; de ouderen worden gaarne thuis gehouden om te helpen, de kinderen hebben zelf neiging tot zwerven, enz.

De eigendomsdelicten betreffen meest kleine diefstallen, ver-

¹⁾ Van de 93 schoolgaande kinderen, die thuis zijn, bezoeken 9 de school voor Buitengewoon Onderwijs, dus beide categoriën verhouden zich ongeveer als 1 : 10; voor de geheele Amsterdamsche schoolbevolking is die verhouding als 1 : 85.

koop van een geleende fiets of kar, verkoop van een in huurkoop gegeven voorwerp, e.d. Groote misdrijven, inbraak, doodslag komen niet voor.

Het getal veroordeelingen wegens openbare dronkenschap — met de daarbij behorende veroordeelingen wegens verzet — is groot, wanneer men bedenkt, dat dit weer verschillende individuen zijn, niet het aantal uitgesproken vonnissen. Zeer groot is het aantal ontzettingen en ontheffingen; het is echter mogelijk, dat er hier een concentratie van gevallen heeft plaats gehad, doordat den ontheven ouders, met het oog op een beter toezicht, als voorwaarde werd gesteld in het Zeeburgerdorp te gaan wonen.

IV. ALGEMEEN-PSYCHOLOGISCHE OPMERKINGEN

Hoewel de hier gegeven cijfers een goed beeld vormen van een maatschappelijk te kort schieten, een afhankelijkheid, een gebrek aan aanpassing zonder opstandigheid, komen wij op deze wijze toch niet tot de kern van het probleem.

Wij hebben hier nog niet anders beschreven dan symptomen, zonder dat de daaraan ten grondslag liggende oorzaak blootgelegd is.

Wanneer wij dat willen doen is het noodig, geval na geval te ontleden en wij stuiten dan soms op de moeilijkheid, dat wij voor verschijnselen komen te staan, die niet alleen niet in cijfers zijn uit te drukken, doch zelfs bezwaarlijk onder woorden gebracht kunnen worden. In de brochure van Ir. Keppler, welke ik reeds aanhaalde, wordt herhaaldelijk over achterlijkheid gesproken. Dit begrip, waarmede wij voortdurend te maken hebben, als wij den geestestoestand van de bewoners willen beschrijven, is moeilijk te analyseren.

Wij stellen deze diagnose niet als resultaat van een intellectmeting; dit zou ook volkomen onmogelijk zijn, zelfs al zou men de intelligentie-test als methode van onderzoek willen accepteren. Niemand, die met een complex als het Zeeburgerdorp eenigszins op de hoogte is, zal ook maar een poging

doen, om met de puzzles en opgaven van het intellect-onderzoek de belangstelling en medewerking van de bewoners op te wekken.

Deze „achterlijkheid” — beter misschien geestelijke stompheid — openbaart zich in een volslagen gebrek aan interesse buiten den engsten belangenkring; in een onvermogen om ook maar korten tijd vooruit te denken; in groote hulpeloosheid ten opzichte van iedere, eenigszins vreemde situatie; in zorgeloosheid en gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel; in zelfingenomenheid, licht geraakte eigenwijsheid, in het slaafs volgen van een ingeslepen sleur.

Dit zijn de kenmerken en de geestelijke houding van een imbeciel; maar het blijft voor mij een vraag, die voorloopig niet beantwoord kan worden, of een voortdurende, nooit aflattende, nijpende zorg, een voortdurend gemis van het aller-noodigste met de daaruit voortvloeiende algemeene verwaarloozing, niet tot hetzelfde eindresultaat leidt.

Een andere term, die men in dit verband dikwijls gebruikt, is psychopathisch. Hiermede vat men een aantal uitingen en gedragingen samen, die het individu in botsing brengen met de maatschappij. Eensdeels zijn het motorische ontladingen, plotselinge gewelddaden, ruwheden, wreedheden, uitingen van vernielzucht. Aan den anderen kant zijn het teekenen van een labiel gevoelsleven, woede- en huilbuien, redelooze ruzies. Sommigen gedragen zich queruleerend of provoceerend tegenover overheidslichamen, anderen brutaliseeren hun gezin.

Deze trekken kan men in algemeen-psychiatrischen zin inderdaad psychopathisch noemen, zij hebben daar alle kenmerken van. Echter evenzeer is het mogelijk, dat wij hier te doen hebben, niet met aangeboren of reeds zeer lang bestaande reactiewijzen, doch met karakter-degeneraties, door slechte levensomstandigheden veroorzaakt.

Wanneer men dezen twijfel vooropstelt, zal het slechts na nauwkeurige analyse mogelijk zijn, in een aantal gevallen oorzaak en gevolg te scheiden, en met min of meerdere zekerheid vast te stellen, dat een aanvankelijk aanwezige geestelijke afwijking tot de mislukking heeft geleid, dan wel de

maatschappelijke mislukking de oorzaak van het afwijkende gedrag is geworden.

De vraag — milieu of aanleg? — wordt hier van buitengewone gecompliceerdheid, omdat eenerzijds de maatschappelijke omstandigheden en het daaruit ontstane milieu in een groot aantal gevallen ongetwijfeld niet meer normaal mogen heeten, anderzijds de individuen wel afwijken, zich echter niet zoover van den norm bevinden, dat scherp omschreven hanteerbare pathologische eenheden ontstaan.

In gevallen, waarin een duidelijk aantoonbaar moment als oorzaak van de maatschappelijke schipbreuk kan worden aangegeven — hetzij in of buiten het individu gelegen — mag men dit moment waarschijnlijk wel als grondoorzaak beschouwen; waar echter zulk een hoofdmoment afwezig blijkt, moet men aan een combinatie van oorzaken denken, waarbij zoowel exogene als endogene momenten den doorslag kunnen geven.

Wanneer wij volgens deze redeneering te werk gaan, kunnen wij de gezinnen in drie groepen splitsen.

Een eerste groep, waarin wij scherp omschreven oorzaken buiten de individuen vinden, die het gezin ontworteld hebben en waarbij wij dus vrij zeker kunnen zeggen, dat, als die invloed er niet geweest was, het gezin niet aan lager wal zou zijn geraakt.

Een tweede groep, waarbij de oorzaak gezocht moet worden in een tamelijk scherp omschreven geestelijke afwijking in het gezin, doch waar de verhouding tusschen afwijking en mislukking meestal niet verder kan worden ontleed. Hier moet de vraag, of onder gunstiger economische omstandigheden een deconfiture uitgebleven zou zijn, onbeantwoord blijven.

Ten slotte een derde groep, waarbij wij een algemeene geestelijke en lichamelijke degeneratie vinden, zoodat de vraag, of zelfs onder de meest gunstige omstandigheden een dergelijk gezin zich zou kunnen handhaven, met vrij groote zekerheid ontkennend moet worden beantwoord.

De eerst genoemde groep zou ik willen betitelen als *voorwaardelijk-maatschappelijken*, de tweede groep als de *voorwaar-*

delijk-onmaatschappelijken; voor ons allen moeten bepaalde, geheel buiten onze invloedssfeer gelegen, voorwaarden worden vervuld, zonder welke wij niet aan de gemeenschap kunnen deelnemen; ik denk hier b.v. aan gezondheid, werkgelegenheid, e.d. Bij de eerste groep bewoners van het Zeeburgerdorp hebben zich deze voorwaarden niet vervuld; waren zij wel vervuld, dan zou er van geen onmaatschappelijkheid sprake zijn, vandaar de term *voorwaardelijk-maatschappelijk*, die ten slotte op ieder volwassen mensch slaat.

Met den tweeden term heb ik willen uitdrukken, dat de zoo aangeduide individuen blijk gegeven hebben, in het thans bestaande sociale verband niet te passen, terwijl men mag aannemen, dat onder bijzondere voorwaarden (hulp, steun, toezicht van derden) de gevolgen van deze discongruentie kunnen worden opgeheven of verzacht. Zoolang de maatschappij niet verandert, zal deze groep dus *voorwaardelijk-onmaatschappelijk* moeten worden genoemd.

Ten slotte zal het duidelijk zijn, dat de derde groep niet anders genoemd kan worden dan *onvoorwaardelijk-onmaatschappelijk*, immers tot deze groep hebben wij de gezinnen gerekend, waarvan wij aannamen, dat zij zich onder geen enkele omstandigheid zouden kunnen handhaven, ten gevolge van een inhaerente disorganisatie.

V. KARAKTERISTIEK DER GEZINNEN

A. De voorwaardelijk-maatschappelijken

1. Gezin met vier kinderen van 4—1 jaar. Man werkte op scheepsbouwwerf, twee-en-half jaar geleden wegens slapte ontslagen. Kan sinds dien geen werk meer vinden, trachtte iets te verdienen met fruit venten. Vrouw begon een snoepwinkeltje, dat niet ging, daardoor kwamen zij in de schuld. Zij bewoonden een krot achter het winkeltje, bestaande uit een kamer en keuken.

Lichamelijk zijn beide echtgenooten zwak.

Kleeding en meubelen zijn schamel, maar zindelijk. De kinderen zijn goed gevoed.

2. Gezin met drie kinderen van 6—2 jaar. Man was havenarbeider, tijdens een staking drie jaar geleden heeft hij met zijn uitkeeringsboekje geknoeid, werd geroyeerd en kan geen werk meer krijgen. De vrouw is prikkelbaar, heeft veel ruzie met de burens, ook de verhouding tot haar man is slecht. Zij werden wegens huurschuld uit de woning gezet.

De kinderen zien er goed uit, huisraad, kleding en beddegoed zijn voldoende. De vrouw gaat eenige dagen per week uit werken, de rest wordt door Maatschappelijken Steun bijgepast.

3. Gezin met negen kinderen, waarvan nog vier thuis (jongste kind is 9 jaar). Man was mijnwerker, wegens tuberculose afgekeurd met een zeer klein pensioen. Kwam op raad van getrouwde kinderen naar Amsterdam. Kan hier geen werk vinden, zijn getrouwde kinderen helpen hem niet. Ventte met ijs, maar begon langzamerhand den moed te verliezen, luerde, vischte veel, dronk nog al eens een borrel. De vrouw is ruw en onbeschaafd, maar zeer goedig. De woning ziet er zeer zindelijk uit, er is voldoende huisraad, en er heerscht een zekere gezelligheid. Er zijn groote moeilijkheden met de kinderen. Een jongen heeft verschillende malen gestolen, de hoofdzaak is echter, dat de meisjes sexueel zeer losbandig zijn, herhaaldelijk van huis wegloopen en dan nachten blijven zwerven. Ten slotte zijn twee der meisjes in gestichten opgenomen.

4. Gezin met vijf kinderen van 9—4 jaar. Man werkte bij zijn vader in Amerika op een boerderij, om de een of andere reden is dat mis gegaan, hij werd wegens werkloosheid gedeporteerd, en hij slaagde er niet in, hier een werkkring te vinden. De vrouw was voor haar trouwen een keurig dienstmeisje; zij kan echter niet tegen de zorgen voor het gezin op. Kinderen zijn druk, verwend en zien er verwaarloosd uit. Het geheele huishouden is ontzettend slordig.

De man heeft een auto op afbetaling; is taxi-snorder. Hij werkt hard om iets te verdienen, maar geeft zijn vrouw geen steun in het gezin. Bovendien heeft hij dikwijls pech met zijn auto en zit hij in de schuld.

5. Gezin met negen kinderen van 19—4 jaar. Man heeft win-

kel gehad; twee jaar geleden failliet gegaan. Kon geen werk vinden, wordt regelmatig gesteund. Vrouw kan het groote gezin niet aan, heeft dikwijls ruzie met oudste dochter, die haar onvoldoende helpt. De man voelt zich oud en nutteloos, is passief geworden, heeft alle energie verloren. Het geheel is armelijk en vuil, er is onvoldoende huisraad. De kinderen worden echter goed verzorgd.

6. Gezin met vijf kinderen van 11—2 jaar. Man handelsreiziger geweest, na een oneerlijkheid (niet vervolgd) ontslagen; kon geen werk meer vinden. Pogingen, om voor eigen rekening te werken leidden er slechts toe, dat er veel schuld gemaakt werd. Wegens huurschuld uitgezet.

Het gezin is schamel en armoedig, echter niet vuil.

7. Gezin met zeven kinderen van 19—3 jaar. Man bouwvakarbeider, bij een staking uitgesloten, sindsdien werkloos. (Vier jaar). Vrouw maakt schuld, brengt het huisraad naar de Bank van Leening, de kinderen zijn vuil en zeer slecht gekleed. Man trekt zich zoo weinig mogelijk van zijn gezin aan, is veel bij de straat, en wacht steeds op zijn „groot kans” die nooit komt. Zij worden regelmatig gesteund. De oudste dochter brengt iets in.

8. Gezin met drie kinderen van 13—4 jaar. Man is steenkolenventer. Het gezin is zwaar gehandicapt door ziekte, de vrouw heeft tuberculose, de man lues. Het voortdurend ziek zijn verhindert, dat er geregeld inkomsten zijn. Er is voldoende huisraad, de woning is echter vuil en onordelijk. De kinderen worden behoorlijk verzorgd.

9. Gezin met negen kinderen van 18—3 jaar. Man is petroleumventer; drie kinderen brengen iets in (fabriek, fietsenzaak, dagbetrekking).

Beide ouders hebben tuberculose, hierdoor is het hun onmogelijk, geregeld iets te verdienen. Zij bewoonden een vochtig krot, zijn op eigen verzoek naar het Zeeburgerdorp overgeplaatst. Kinderen en woning zien er zindelijk uit.

10. Jong gezin met twee kinderen van 4 en 1 jaar. Man heeft diabetes, daarom niet tot werken in staat. De vrouw is bij de Gemeentelijke Wasch- en Schoonmaak, Bad- en Zweminrichtingen, heeft echter eczeem aan de handen, waardoor zij

maanden lang niet in het water mag komen. Zij woonden bij de ouders van den man in, werden op eigen verzoek in het Zeeburgerdorp geplaatst. Woning en kinderen zijn zindelijk, zij hebben echter bijna geen huisraad.

11. Bejaarde menschen met een zoon van 23 jaar. Man was groenteventer, lijdt echter aan reumatiek, zoodat hij niet meer de straat op kan. Zoon los-werkman, die dikwijls werkloos is. Bewoonden een kelder, op advies van den Gemeentelijken Geneeskundigen- en Gezondheidsdienst overgeplaatst. Bewoning slordig, armoedig en verwaarloosd.

B. De voorwaardelijk-onmaatschappelijken

EERSTE GROEP: dronkenschap is een belangrijk moment.

12. Gezin met elf kinderen van 24—7 jaar. Man is los-werkman, dikwijls werkloos. Vier kinderen brengen iets in, als leerjongen, fabrieksarbeider en dienstbode. Het gezin werd herhaaldelijk gesteund.

De man komt een à twee maal per week dronken thuis. Zijn vader was een dronkaard, twee broers zijn beroeps-misdadigers. Hij bemoeit zich nooit met zijn gezin en gaat zijn eigen liefhebberijen na, o.a. visschen en figuurzagen, wat hem nog al eens iets opbrengt.

De vrouw kan niet tegen het huishouden op, kan niet met geld omgaan, beleent alles, snoept graag, is veel bij de buren. Zij is analphabeet.

De kinderen zijn bandeloos; er is veel schoolverzuim. De vader en twee zoons werden wegens diefstal veroordeeld.

Het geheel is vuil en rommelig, niet uitgesproken armelijk.

13. Gezin met negen kinderen van 13—4 jaar. De man drinkt geregeld, heeft nooit een beroep gehad, hij scharrelt in de vuilnisemmers en verkoopt zijn vondsten. De vrouw werkt wel in haar huishouden, dat er vrij behoorlijk, hoewel zeer armoedig uit ziet.

De kinderen zijn druk en baldadig. Het gezin leeft van den steun.

14. Gezin met negen kinderen van 18—4 jaar. Man was meesterknecht op een fabriek, ontslagen, omdat hij gestolen

had, om aan geld voor drank te komen. Was ondanks het feit, dat hij jaren lang geregeld dronk, een goed vakman. Vrouw is zorgeloos, trekt zich weinig van het gezin aan, laat de kinderen halfnaakt op straat loopen. Wegens verwaarloozing zijn zij wettelijk onder toezicht gesteld. Een jongen wegens diefstal veroordeeld.

Het gezin is slordig, vuil en zeer armelijk. Zij leven van de verdiensten der oudste kinderen, aangevuld door steun.

15. Gezin zonder inwonende kinderen. Man orgeldraaier, periodische drinker, herhaaldelijk wegens mishandeling en weerspanningheid veroordeeld. Vrouw slecht ter been, heeft groote moeite met haar huishouden. Zij is bang voor haar man. Door zijn drankmisbruik groote armoede. Bijna geen huisraad.

TWEEDE GROEP: Duidelijk uitgesproken geestesziekte bij een der ouders.

16. Gezin met acht kinderen van 10—2 jaar. Man was vroeger handelsreiziger, raakte werkloos, kon geen betrekking meer krijgen, werd ten slotte straatzanger. De vrouw is flink en heeft initiatief, maakt aardige kleeren voor de kinderen, houdt het huis ook zindelijk. De man timmert meubels, is merkwaardig goed ontwikkeld, leest drie talen, gaat graag en met oordeel naar den schouwburg. Hij heeft echter perioden van dwangmatig zwerven. Drinkt hij in zulk een periode alcohol, dan krijgt hij een pathologischen roes, is zeer agressief en komt in een toestand van verwardheid, die uren kan duren. In de familie zijn geen geesteszieken. Hij zelf heeft nooit epileptische toevallen gehad, zijn karakter vertoont echter vele epileptische trekken. (Overdreven nauwkeurigheid, licht geraakt, explosief-driftig, langdradig).

De diagnose moet daarom gesteld worden op poriomane aanvallen bij latente epilepsie.

17. Gezin met zeven kinderen van 6— $\frac{1}{2}$ jaar. Man rijtuigschilder, goed vakman, maar zeer lui, voert noch in, noch buitenshuis veel uit. Vrouw is toevallijdster, zeer prikkelbaar, heeft bovendien vele lichamelijke klachten. Zij gaat de

straat op, na haar kinderen opgesloten te hebben. In huis stinkt het, alles is vuil en kapot.

18. Moeder woont samen met zoon van 32 jaar. De zoon is een zeer zware toevallijder, soms agressief en verward, meestal echter suf te bed. De moeder is een zwak, lichamelijk en geestelijk debiel vrouwtje, dat de zorg voor dezen moeilijken patiënt niet kan dragen. Het gezin wordt gesteund. Het geheel is zeer armoedig, er is bijna niets in huis.

19. Gezin met zeven kinderen van 16—4 jaar. Man venter, herhaaldelijk gesteund. De vrouw is epileptica, heeft bovendien diabetes. Twee harer zusters worden in een gesticht verpleegd, de vader stierf in een krankzinnigengesticht. Zij is een zeer gevaarlijk individu, agressief, vechtlustig, prikkelbaar.

Behalve typische epileptische toevallen heeft zij nog hysterische toestanden, waarin zij uren lang gilt en het huisraad vernielt. De man is bang voor haar en ontloopt haar zoo veel mogelijk. De kinderen zijn grootendeels aan zich zelf overgelaten en loopen dikwijls half gekleed en zonder schoenen op straat. Het oudste dochttertje tracht er van te maken wat zij kan, zij staat echter machteloos tegenover de moeder. Pogingen om het gezin onder toezicht te stellen, stuiten af op het verzet van de vrouw, terwijl de man het zelf niet durft aanvragen. Hierbij komt, dat de vrouw goede perioden heeft van weken of zelfs maanden, waarin zij vrij goed voor het gezin zorgt.

DERDE GROEP: Geestelijke debiliteit blijkt uit de geheele levenshouding zonder dat grovere afwijkingen aantoonbaar zijn.

20. Gezin met veertien kinderen van 20—2 jaar. De man heeft een vaste betrekking met pensioenrecht, twee kinderen brengen in. De vrouw is absoluut niet in staat met geld om te gaan. Het gezin is steeds diep in de schuld. Eens werd f 4000.— uit een loterij getrokken; in eenige weken was dit met tractaties en feestjes opgemaakt. Wanneer de man zich met het beheer van het geld tracht te bemoeien, komt er groote ruzie. De kinderen zijn bandeloos, zes zijn op een

school voor Buitengewoon Onderwijs. Er is een enorm schoolverzuim, waartegen niets gedaan kan worden. De familie-anamnese der ouders is negatief. Dit gezin kwam uit een kelderwoning, waar de grond een modderpoel was en de ratten over de bedden liepen. In het Zeeburgerdorp echter is de woning niet zoo vuil; er is voldoende huisraad.

De vrouw gebruikt het geld niet voor zich zelf. Zij is echter niet in staat haar uitgaven behoorlijk te verdeelen. Zij is erg goedig, geeft zonder nadenken weg. Wanneer zij dan midden in de week geen geld meer heeft, borgt zij zonder bedenken en vergeet onmiddellijk, waar en wat zij geleend heeft.

21. Gezin met drie kinderen van 12—9 jaar. Man is bouwvakarbeider, sinds jaren werkloos. Is ontzettend lui, zit den heelen dag in het kanaal te visschen. Hij heeft verscheidene diefstallen en verduisteringen gepleegd. De vrouw is gedwongen om er zelf wat bij te verdienen met venten. Hiertoe is zij echter niet in staat, zij koopt verkeerd in, komt geld te kort, schiet in op haar voorraad, etc. Haar man trekt zich er niets van aan en maakt zich nergens zorg over.

Er is weinig huisraad, vuil beddegoed, de kinderen zijn slecht verzorgd.

22. Gezin met drie kinderen van 3—1 jaar. Man was vroeger souteneur, nu is hij snelfotograaf. Hij houdt zijn verdiensten voor zich zelf, blijft dagen, soms weken van huis. De vrouw is niet tegen hem opgewassen; zij zwoegt en slooft, kan haar huishouden niet aan, mist alle initiatief. In het gezin ontbreekt het aan alles, de kinderen zien er mager en slecht uit, ze liggen op lompen en hebben vodden aan. De vrouw is een analphabete, kan niet breien, naaien of verstellen.

23. Gezin met zeven kinderen van 6— $\frac{1}{2}$ jaar. De man is voddenkoopman, werkt hard, maar kan niet genoeg verdienen. Hij is een zwakke kleine man, die sterk gebukt gaat onder zijn moeilijkheden.

De vrouw is volkomen afgestompt, niet in staat voor haar kinderen te zorgen. Het gezin is intens vuil en verwaarloosd. Er zijn heftige ruzies tusschen de echtgenooten. De vrouw is onzelfstandig, laat zich door ieder beïnvloeden, leent geld, ruziet met de burens en heeft soms hysterische toevallen.

24. Gezin met zeven kinderen van 23—10 jaar. De man vent soms met brandstoffen, doch heeft veel last van reumatiek, hetgeen hem het venten belet. De vrouw is zeer lui, ligt veel in bed, trekt zich nergens iets van aan. Het meisje van 14 jaar moet het geheele huishouden doen, en dit kind schiet in alle opzichten te kort. Het geheel is armoedig en verwaarloosd, dagen lang wordt er niet gekookt.

VIERDE GROEP: Psychopathische trekken staan op den voorgrond.

25. Gezin met tien kinderen van 20—4 jaar. Man voddenkoopman, geeft nooit iets van zijn verdiensten af, dobbelt, drinkt, komt veel in café's. Herhaaldelijke veroordeelingen wegens diefstal, heling en oplichting. Bandeloos, genotzuchtig en intens egoïstisch type. Vrouw heeft niet den minsten steun van hem, moet maar zien, dat zij aan eten voor zich en de kinderen komt.

Geen der oudere kinderen brengt iets in. De vrouw moet zelf uit werken gaan, waardoor het gezin verwaarloost. Wanneer de man in de gevangenis zit en de vrouw geregeld steun ontvangt, gaat alles veel beter.

26. Gezin met negen kinderen van 20—9 jaar. De man, bootwerker, is een queruleerend type, steeds in botsing met de overheid, wil geen huur betalen, stuurt zijn kinderen niet naar school, etc. De vrouw vindt, dat zij beneden haar stand getrouwd is, leeft in felle onmin met den man, zoodat het dikwijls tot groote scènes en vechten komt. De kinderen zijn ook in twee partijen verdeeld. De inkomsten zijn voldoende, woning en huisraad zijn behoorlijk.

27. Gezin met zes kinderen van 12—3 jaar. De man is kermisklant, een rederijke, sluwe kerel, degenslikker, boeienkoning, handelaar. Van alle markten thuis, hoogst onbetrouwbaar. De vrouw is bijna blind. Hij exploiteert haar en de kinderen, stuurt hen de straat op om met zingen wat te verdienen. Hij steekt geen hand in huis uit, flaneert langs de straat en laat zijn vrouw voor alles opkomen.

28. Gezin met drie kinderen van 18—5 jaar. Man is in de mobilisatie getrouwd, was toen in militairen dienst; werd in

1918 als sergeant ontslagen. Niet in staat geregeld werk te verrichten. Liep een poos als sandwichman, was portier in een nachtkroeg. „Verschroben” type; schrijft brieven naar de autoriteiten, omdat op belastingbiljetten e.d. de adellijke titel, waarop hij recht meent te hebben, niet vermeld wordt. Hij heeft zijn pogingen om werk te vinden geheel opgegeven; vindt zich overal te goed voor. De vrouw is een dievegge, liegt en fantaseert. Zij gaat geheel met haar man mee, wat betreft de overwaardige voorstellingen, die hij van zich zelf heeft.

Eén zoon werkt behoorlijk; één lanterfant als zijn vader; één is achterlijk.

29. Gezin met drie kinderen van 14—7 jaar. De vrouw was viermaal getrouwd, is nu weer met derden man gaan samenwonen. Zij is doof en zeer slecht van gezicht, tracht goed voor haar gezin te zorgen. De man is een bruuft, sexueel zeer losbandig, een vechtersbaas, die in de buurt gevreesd is. Hij is schaamteloos en liederlijk, waardoor groote ruzies ontstaan. De oudere kinderen zijn om hem het huis uit gegaan. Een zoon lijdt aan epilepsie.

De man is venter en kan over het algemeen wel den kost verdienen.

30. Gezin met twee kinderen van 7 en 6 jaar. De man heeft nooit geregeld gewerkt, handelt in brandstoffen, maakt zelf op, wat hij verdient. De vrouw was nog al eens gedwongen om te gaan bedelen. De verhouding tusschen de echtgenooten is echter heel goed, beiden zijn groote kinderen. Thans, onder toezicht, gaat het veel beter, de kinderen zijn behoorlijk verzorgd. Het huishouden ziet er goed uit.

De man bezocht vroeger de school voor Buitengewoon Onderwijs.

31. Gezin zonder inwonende kinderen. Beiden zijn analpha-beet. De vrouw heeft vreeselijke woede-buien, is slordig en vuil. De man kan niet tegen de slordigheid van zijn vrouw op, zoekt zijn heil zooveel mogelijk buitenshuis. Hij is bootwerker, echter meestal werkloos. Er is veel ruzie, zoowel onderling als met de bureu. Een dochter is in een krankzinnigengesticht.

32. Gezin met negen kinderen van 17—4 jaar. Man schoorsteenmantelzetter, maakte vroeger veel misbruik van sterken drank, thans niet meer. De vrouw was vroeger aborteuse (als zoodanig ook veroordeeld), heeft epileptische toevallen. Het geheel is slordig en rommelig, niet bepaald armoedig. Er wordt veel gesnoept, de kinderen zijn bandeloos en verwend. De vrouw is niet bij machte het gezin in orde te houden, het is er alles ruw en verwaarloosd.

Vrouw herhaaldelijk veroordeeld wegens mishandeling, belediging en weerspannigheid.

33. Gezin met zeven kinderen van 20—7 jaar. Man sigarenmaker, dikwijls werkloos. Het gezin ziet er behoorlijk uit, er is voldoende huisraad. Er zou eigenlijk niets bijzonders te vermelden zijn, wanneer niet alle leden buitengewoon oneerlijk waren. Zoowel de ouders als de kinderen stelen. De man is vijfmaal veroordeeld wegens diefstal, verduistering en heling, de vrouw wegens lichten van den muntmeter, een zoon wegens medeplichtigheid aan diefstal met braak, van de andere kinderen zijn verschillende feiten niet aangegeven of niet vervolgd. Een dochter is in opvoedingsgesticht.

C. De onvoorwaardelijk-onmaatschappelijken

34. Gezin met vijf kinderen, waarvan nog slechts één thuis is. Man zwierf vroeger op de kermessen, thans voddenkoopman, heeft bijna nooit inkomsten. Herhaaldelijk wegens diefstal en strooperij veroordeeld. De vrouw is lichamelijk zwak, afgestompt, kan niet werken. Een broer van haar woont in; hij werkt op de groentemarkt en heeft geregelde verdiensten. Het geheel is onbeschrijfelijk vuil en armoedig. Er wordt dagen lang geen eten gekookt, het geld wordt verprutst. De bewoners trekken zich van hun vuile omgeving niets aan. Over de vier oudste kinderen zijn de ouders ontzet, wegens verwaarloozing. Het jongste kind was toen nog niet geboren. Dank zij het voortdurend toezicht van de woninginspectrice komt hiervan wel iets terecht. De oudste jongen is in een psychopatheninrichting, de tweede in een zwakzinnigen-inrichting, de twee andere kinderen zijn diepe

idioten. Van het jongste kind is nog niets te zeggen. Zie Bijlage blz. 51.

35. Gezin met vier kinderen van 16—8 jaar. De man heeft geen beroep, loopt wel eens met de voddenkar, zoekt de vuilnisemmers na, bedelt. Hij komt uit een drinkers-familie. De vrouw komt uit een bekende toevallijders-familie, zij heeft zelf geen toevallen, maar wel een epileptisch karakter. Ook zij bedelt, zij is herhaaldelijk met de Kinderpolitie in aanraking geweest, omdat zij bedelde met een kind; zij is zelden thuis en laat alles volkomen verwaarloozen. Van de kinderen hebben er drie toevallen, een is zwakzinnig; de twee oudsten zijn in een inrichting. Zie Bijlage blz. 51.

36. Gezin met zeven kinderen van 15—2 jaar. Man en vrouw waren eerst gescheiden, leven nu weer samen. Van man's familie zijn geen gegevens te krijgen. Hij is straatmuzikant, kwam in aanraking met kinderpolitie, omdat hij zijn zoontje bij zich had en het geld liet ophalen. Beweerde, niet te kunnen bukken, omdat hij nierziekte had. Hij is een lanterfanter, niet tot geregeld werk te krijgen, een stugge, eenzellige man. De vrouw is een prikkelbare, kwaadaardige slons, weinig thuis, steeds bij familie of bij de bureu, zoetelijk-vriendelijk of scheldend en intrigeerend, al naar het in haar kraam te pas komt. Zij komt uit een zwaar belaste familie. De oudste drie kinderen zijn in een zwakzinnigen-inrichting. Het gezin is vuil en verwaarloosd.

37. Gezin met negen kinderen van 20—7 jaar. Man is auto-oppasser, vrouw bedelt. Vrouw heeft longtuberculose. Beiden komen uit ernstig belaste families. (Zie Bijlage blz. 52).

Er bestaat niet het minste gevoel van verantwoordelijkheid ten opzichte van de kinderen, er is hardnekkig schoolverzuim, zij loopen in lompen. Een kind is in een stuip gestorven, twee aan tuberculose; drie andere, waarvan een achterlijk is, lijden ook aan tuberculose. Bovendien zijn er twee toevallijders, terwijl het jongste kind idioot is. De min of meer normale meisjes geven zich veel met jongens af, loopen van huis en blijven dagen lang weg.

37a. Het oudste meisje uit dit gezin was in een inrichting ge-

plaatst, ontvluchtte op 18-jarigen leeftijd, kwam in een borddeel terecht, en is ten slotte getrouwd met een 19-jarigen jongen. Zij wonen nu ook in het Zeeburgerdorp. De jongen is van beroep venter. Zij hebben een kind van 1½ jaar.

38. Gezin met negen kinderen van 17—3 jaar. Man orgeldraaier, zonder geregelde inkomsten. Hij heeft psychopathische driftbuien, mishandelt zijn kinderen, drinkt. Verscheidene veroordeelingen wegens openbare dronkenschap, weerspanningheid, enz. De vrouw is een ongelukkige sukkel, mismaakt, en lichamelijk zwak. Zij is tot niets in staat, scharrelt den geheelen dag doelloos rond. Twee kinderen zijn in een inrichting voor zwakzinnigen, twee zijn in een opvoedingsgesticht. Een jongen is nog thuis, maar zal ook weldra geïnterneerd moeten worden, daar hij steelt, spijbelt en baldadig is. Van de jongste drie kinderen is, wat betreft hun geestelijken toestand, nog niets te zeggen. In huis is alles enorm verwaarloosd en vervuild. Het beddegoed stinkt, er is geen huisraad, groote hoopen vuil liggen in kamers en gangen. Voor familie-anamnese zie bijlage blz. 52.

39. Gezin met zeven kinderen van 13—3 jaar. Man heeft geen beroep, heeft vroeger veel als scharensliiep gezworven. Hij is een ruwe klant, mishandelt vrouw en kinderen, herhaaldelijk veroordeeld.

Hij brengt den dag door met visschen of hangt over een brugleuning. De vrouw steelt en zwendelt, gaat veel uit, geeft zich met andere mannen af. Vier kinderen zijn in gestichten, vier zijn overleden. De woning is vuil, rommelig en uiterst armoedig. Zie Bijlage blz. 53.

40. Gezin met drie inwonende kinderen van 17—11 jaar. Man was tabaksstripper, kan het niet tot sigarenmaker brengen. Op straat wordt hij nageroepen en bespot. Hij is een willoos, slap type, echter niet uitgesproken zwakzinnig. De vrouw is niet in staat een geregeld gesprek te voeren, is schuw en gesloten. Het geld wordt zeer onoordeelkundig besteed, zoo wordt b.v. het vuile goed niet gewasschen, maar voor lompen verkocht. Als de man met zijn verdienste thuis komt, heeft er uitdeeling van centen plaats, ook de ouders snoepen veel.

In huis stinkt het, het allernoodigste ontbreekt.

41. Gezin met zeven kinderen van 14—2 jaar. Man is vodenkoopman, habitueele dronkaard, twistziek, vechtlustig. Hij is ongeveer 25 maal veroordeeld wegens diefstal, mishandeling, weerspanning, etc. De vrouw is geheel passief, analphabete, niet in staat haar huishouden te doen. Wanneer de man in de gevangenis zit, loopt alles mis, de kinderen gaan niet meer naar school, er wordt niet meer gekookt, etc. Wanneer de man thuis is, ziet het heele gezin er beter uit. Hij kan echter den drank niet laten staan en komt in beschonken staat voortdurend met politie en medebewoners in botsing. Over het algemeen is het gezin vuil en verwaarloosd. Oorspronkelijk woonden zij in een woonwagen, die echter zoo vervuild en defect was, dat deze ontruimd moest worden.

42. Gezin met zes kinderen van 9—2 jaar. Man heeft nooit gewerkt, scharrelt wat op de groentemarkt. Zijn moeder is een imbeciel evenals zijn zuster. Hij bracht het slechts tot de derde klas der Lagere School. De vrouw is incompetent en onverantwoordelijk, gaat de straat op en laat de kinderen aan hun lot over. Tot tweemaal toe is er brand geweest, terwijl beide ouders afwezig en de kinderen opgesloten waren. Zonder toestemming van den eigenaar betrokken zij een zolderwoning, waarin geen ruit heel was, het dak lekte, de schoorsteen rookte. Hier kampeerden zij eenige maanden, tot de benedenburen, die zij door hun vuilheid grooten overlast bezorgden, hen verdreven. Het beddegoed bestaat uit lompen. Wanneer de man handelsgeld krijgt, wordt dat direct in het gezin gebruikt, daarom zijn er moeilijkheden met het Gemeentelijk Bureau voor Maatschappelijken Steun.

43. Gezin met vier kinderen van 11—5 jaar. De man is bloemenventer, een stille dronkaard, die het grootste gedeelte van zijn verdiensten verdrinkt. Een broer is in een krankzinnigengesticht.

De vrouw maakt een zeer vreemden indruk; soms gaat zij zonderling gekleed de straat op en wordt zij door de kinderen nagejouwd. Zij sjouwt als een machine het leven door, niets schijnt indruk op haar te maken. De kinderen zijn ver-

waarloosd en vuil; eens heeft op verzoek van de kinderpolie de Geneeskundige Dienst ingegrepen, daar de jongste twee met zweren bedekt waren. Er is weinig huisraad, echter maakt de woning een overvullen indruk door de bergen rommel, die overal liggen. Niets is heel. De man beweert te drinken, omdat hij niet tegen de ellende en vuilheid thuis kan. Hij doet echter geen poging zelf eenige verbetering te brengen.

44. Gezin met vier kinderen van 5—1 jaar. Beide ouders zijn zwervers, hebben op het platteland met garen en band gewent, zijn sinds twee jaar in Amsterdam. Herhaaldelijk wegens diefstallen en strooperij veroordeeld. Zij missen alle gevoel van verantwoordelijkheid, trekken zich niets van de kinderen aan en hebben reeds eenige malen getracht, zich er van te ontdoen. Zoo weigerde de vrouw, twee kinderen uit het ziekenhuis terug te halen. Zij trachten, ondanks den steun, met bedelen en zingen iets te verdienen.

In de woning ontbreekt het aan het allernoodigste; wanneer particuliere liefdadigheid helpt, wordt het geschonkene onmiddellijk beleend of verkocht.

45. Gezin met drie kinderen van 4—1 jaar; één kind achterlijk, één heeft toevalen. Man heeft nooit een vak geleerd, nooit zijn kost kunnen verdienen. Thans verzuimt hij stemfels, verliest daardoor een gedeelte van zijn ondersteuning. De vrouw leent en bedelt, zit steeds in de schuld, kan niet met geld omgaan. Twee onzelfstandige menschen bij elkaar. In huis is het doodarm en vuil.

In de familie van den man komt alcoholisme voor, in die van de vrouw zeer veel geestesziekte. (Zie bijlage blz. 53).

46. Gezin met dertien kinderen van 24—2 jaar. De man is sinds jaren werkloos. Hij lijkt dom en traag, maar in huis is hij de baas. Hij tyranniseert het geheele gezin, heeft geweldige driftbuien en slaat er op. Hij heeft een aantal karaktertrekken, die aan epilepsie doen denken, heeft echter nooit toevalen gehad. De vrouw is een zwerfster. Zij bedelde met de kinderen op straat, kwam daardoor in aanraking met de politie. Er was geen voogdij over de kinderen te vinden, daar de meesten achterlijk zouden zijn. Het gezin werd aan-

getroffen in een zolderkamer in een vuil logementje. Thans zijn van de dertien kinderen acht het huis uit, n.l. één in een krankzinnigengesticht, twee in particuliere opvoedingsinrichting, drie in Rijksopvoedingsgesticht, één op Tucht school en één bij grootouders.

VI. BESPREKING DER RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK

A. De zware geestelijke afwijkingen

Wij zijn uitgegaan van de vraag, of geestelijke eigenschappen en afwijkingen in verband met de sociale mislukking kunnen worden gebracht. Van de bewoners van het Zeeburgerdorp hebben wij daartoe onderzocht 47 echtparen, 3 vrouwen, die alleen aan het hoofd van een gezin staan, 1 man, die als kostwinner van zijn moeder is te beschouwen en 2 alleenwonende vrouwen, tezamen 100 personen; 7 personen, n.l. 2 echtparen, 2 alleenwonende vrouwen en 1 gescheiden vrouw zijn in het vorige hoofdstuk niet genoemd, daar er niets bijzonders omtrent hen te vermelden was; het betreft hier oudere mensen, die op eigen verzoek in het Zeeburgerdorp geplaatst zijn, meestal om dichter bij hun familie te kunnen zijn.

Van deze 100 personen vertoonen er 10 afwijkingen, die onder een psychiatrische diagnose kunnen worden gebracht.

In gezin 16 lijdt de man aan latente epilepsie met aanvallen van zwerfzucht.

In gezin 17 is de vrouw toevallijdstster.

In gezin 18 is de zoon (kostwinner) toevallijder.

In gezin 19 is de vrouw toevallijdstster.

In gezin 20 is de vrouw imbeciel.

In gezin 28 verkeert de man in een schizophrener rest-toestand.

In gezin 32 is de vrouw toevallijdstster.

In gezin 41 vertoont de man manische trekken, de vrouw is imbeciel.

In gezin 43 is de vrouw schizophreen.

Hoewel een vergelijkingsgetal ten eenenmale ontbreekt, moet aangenomen worden, dat 10 niet-geïnterneerde geesteszieken op 100 personen zeer veel is.

Van deze 10 zijn 4 manifeste toevallijders, en 1 latent.

Dit is zonder meer verklaarbaar uit de overweging, dat epilepsie een geestesziekte is, waarbij men, ook bij een volkomen ontwikkeld symptomencomplex, laat tot interneering overgaat.

In hoeverre is, om op onze vraag terug te komen, de geestelijke afwijking verantwoordelijk te stellen voor de maatschappelijke schipbreuk?

Wij dienen ons eerst te bepalen tot de vraag, in hoeverre de bestaande geestelijke afwijkingen het toestandsbeeld van het gezin kunnen verklaren.

In gezin 16 kunnen de verschillende vreemde gedragingen van den man: zijn periodische zwerfzucht, zijn overgevoeligheid voor alcohol, zijn agressiviteit, waardoor hij herhaaldelijk met de politie in aanraking kwam, op rekening worden gesteld van zijn afwijking; hierdoor verloor hij ook zijn betrekkingen en kost het groote moeite een nieuwe te vinden. Ook is hij door zijn langdradigheid en zijn drift — beide epileptische trekken — ongeschikt om met menschen om te gaan. Een en ander verklaart voldoende zijn ongeschiktheid als kostwinner en de daaruit voortvloeiende armoede.

In gezin 17 vinden wij weliswaar een vrouw, die moeilijk en prikkelbaar is, maar de armoede wordt veroorzaakt door de luiheid en initiatiefloosheid van den man. Ook wanneer de vrouw geen toevallijdster was, zou het gezin in dezelfde omstandigheden verkeeren.

In gezin 18 is de vrouw op den zoon als kostwinner aangewezen. Deze is ten gevolge van zijn ziekte in het geheel niet tot werken in staat.

In gezin 19 moeten de bestaande wantoestanden aan den invloed van de vrouw worden toegeschreven, welke uit haar pathologisch karakter voortvloeit. Zij is niet in staat om voor haar gezin te zorgen.

Hetzelfde geldt voor gezin 20; met deze imbeciele vrouw als

moeder, die allen invloed over haar kinderen mist, moesten de kinderen wel bandeloos opgroeien; zij heeft een volstrekt onvermogen om vooruit te zien en beseft de waarde van geld niet. Aan zich zelf overgelaten, laat zij het gezin tot de meest verschrikkelijke vervuiling komen. Het is begrijpelijk, dat de man ten slotte geresigneerd zijn pogingen, om er nog iets van te maken, heeft opgegeven en zoo weinig mogelijk thuis komt.

De man in gezin 28 heeft vele schizophrene trekken. Hij speelt de rol van een adellijk heer in ballingschap, heeft allen kijk op de werkelijkheid verloren, denkt er niet over om eenigen arbeid te verrichten. Zijn vrouw staat onder zijn invloed.

Ook hier heeft de ziekte den tegenwoordigen toestand grotendeels veroorzaakt.

In gezin 32 is de analyse moeilijker. Het karakter van de vrouw is niet duidelijk epileptisch, zij heeft weinig toevallen en zou objectief tot het doen van haar huishouden in staat zijn. Zij heeft echter geen belangstelling voor haar gezin, is genotzuchtig en lui; zoolang haar kinderen klein zijn, houdt zij deze zoet met verwennen. De man is passief, laat alles langs zijn kant gaan en is niet veel thuis. Alles samen genomen geloof ik, dat de epilepsie niet als oorzaak van den slechten toestand, waarin het gezin verkeert, kan worden aangezien.

In gezin 41 hebben wij een man met manische trekken en een imbeciele vrouw. De vrouw moet verantwoordelijk worden gesteld voor de wanorde en de vervuiling, die in haar gezin heerschen. Zij laat zich geheel passief gaan, is niet in staat tot eenig overleg. De man daarentegen is de oorzaak van het lage economische niveau, waarop het gezin zich bevindt. Hij is een typische onmaatschappelijke, steeds met allen en iedereen in botsing, brutaal, ruziezoekend, vechtlustig. Op het platteland — hij komt uit Brabant — zou hij beter op zijn plaats zijn dan in de stad. In een dorp was hij, strooper, drinkebroer, vechtjas, nog een zekere figuur, hier stoot hij zich voortdurend aan de vele overheids-instanties, die over hem waken. Hij lacht om alles, is echter in hooge mate prikkel-

baar, is sterk genivelleerd, tracht zich overal met een radde tong uit te praten, houdt hartstochtelijk van zijn gezin en is onmiddellijk met het mes klaar, als iemand mocht insinueren, dat hij niet goed voor zijn kinderen is. Tot geregeld werk is hij niet in staat, hij moet langs den weg zwerven en scharrelt met meelijwekkend bedelen en af en toe een glad oplichterijtje, een paar centen bij elkaar, die dan in drank worden omgezet.

Ten slotte is in gezin 43 de vrouw een schizophrene patiënte, die dientengevolge niet in staat is voor haar huishouden te zorgen. Zij schijnt de werkelijkheid niet te zien en mist alle initiatief. In dit gezin staan de vuilheid en kinderverwaarloozing op den voorgrond. De man is verslaafd aan den drank, hetgeen wellicht het gevolg is van het onverschillige en starre gedrag van de vrouw.

Wij vinden dus, dat in acht van de tien gevallen de geestesziekte als een belangrijke oorzaak van de bestaande ellende moet worden aangezien.

Veel gecompliceerder is de vraag echter, in hoeverre de geestesziekte een beslissenden invloed heeft gehad op den levensgang van het gezin. Het merkwaardige is, dat de ziekte van de vrouw, hoewel zij geen kostwinster is, van meer principieel belang blijkt te zijn. Dat, zooals in de gevallen 20 en 43, de man zijn gezin ontloopt en zelfs aan den drank raakt, omdat het gezinsleven eerst een hopelooze mislukking is gebleken en daarna het geheel een verschrikkelijke veruiling en verwaarloozing wordt, is indenkbaar. En dat dan het gezin, alle leiding missend, dreigt uiteen te vallen, de kinderen verwilderen en crimineel worden, is hiervan een logisch gevolg.

Maar als de man ziek is, dan zijn de pathologische momenten sterk met economische vervlochten. Dat de man, ziek zijnde, het brood niet kan verdienen en dat daardoor het gezin in armoede geraakt, is duidelijk, maar wanneer het niveau, waarop het gezin begon hooger was geweest, dan zouden de gevolgen toch anders zijn. De man van gezin 16 b.v. zou in een burgerfamilie als het zwarte schaap bekend staan, die af en toe hulp van zijn meer stabiele bloedverwanten be-

hoeft om maatschappelijk vlot te blijven, maar die toch niet als een schipbreukeling wordt aangezien. Ware hij zeer welgesteld, dan zouden de maatschappelijke consequenties van zijn afwijkingen nihil zijn.

Dit laatste geldt ook voor den man in gezin 28.

Wanneer wij den momenteelen toestand in een gezin beschouwen, kunnen wij zeggen, dat de geestelijke afwijkingen in de meeste gevallen dit toestandbeeld beheerschen, dat echter wat de wordingsgeschiedenis betreft, er een onderscheid is, of de man dan wel de vrouw de zieke is. Wanneer de vrouw de patiënt is, zou, menschelijkerwijs gesproken, de debacle onder alle omstandigheden hebben plaats gehad. Is de man echter de patiënt, dan hebben ook andere factoren, die geheel buiten het individu liggen, een grooten invloed.

B. De twijfelachtige gevallen

Bij het kennisnemen van de beschrijving der gezinnen heeft de lezer waarschijnlijk den indruk gekregen, dat geen of bijna geen ouderpaar vrij is van geestelijke afwijkingen.

Onder invloed van dezen indruk — welke indruk ook hen treft, die in het dagelijksch leven met deze bewoners te maken hebben — wordt dan van „achterlijkheid” en „psychopathie” gesproken, in de vage beteekenis, welke ik op blz. 20 trachtte te ontleden. Deze indruk grondt zich op het feit, dat de handelingen van deze menschen ons vreemd, soms bizar, voorkomen en dat wij deze dan trachten te verklaren door het aannemen van een geestelijke stoornis.

Ouders, die hun jonge kinderen in een kamer met een brandende kachel opsluiten en uren lang afwezig zijn; moeders, die weigeren een kind uit het ziekenhuis te halen; mannen, die de verwaarloozing van hun kinderen aanzien zonder een hand uit te steken; kostwinners, die hun verdiensten zelf opmaken, terwijl hun gezin honger lijdt; een man, die liever de blindheid van zijn vrouw exploiteert dan zelf te werken; een vrouw, die liever de kleeren van haar kinderen voor vodden verkoopt, dan deze te herstellen; dit zijn alle situaties, die wij, aan ons zelf getoetst, als psychologisch onverklaarbaar

voelen, en waaraan wij dan bij wijze van kortsluiting, een geestelijke afwijking ten grondslag leggen.

Wij willen niet aannemen, dat iemand, die over zijn verstandelijke vermogens beschikt, tot een dergelijke leef- en handelwijze in staat is, postuleeren de geestesziekte en vinden dan daarvoor de overvloedige bewijzen. Iets anders is het echter, om de oorzaak van de maatschappelijke schipbreuk zonder meer op deze afwijkingen te willen terug brengen.

Zoo zegt Herderschêe: „Uit de groote massa der ongeschoolde arbeiders weet een aantal zich op te werken tot geschoolde hersen- of handenarbeiders door een gelukkige samenwerking van een behoorlijk verstand en gunstige karaktereigenschappen. Omgekeerd zakken uit de kringen der sociaal beter gesitueerden de verstandelijk- en karakteriologisch subnormalen naar beneden. In de reeds genoemde Amsterdamsche wijken (o.a. dezelfde, welke in dit artikel wordt beschreven, Q.) waar het maatschappelijk bezinksel der hoofdstad wordt ondergebracht, treffen wij soms namen, die vroeger, en ten deele ook nu nog, worden gedragen door de leiders onzer samenleving, terwijl leden der zelfde familie als dronkaards, bedelaars, zwakzinnigen en erger tot asociale en antisociale parasieten der samenleving zijn verworpen.

Het zijn dus ongetwijfeld in hoofdzaak geestelijke eigenschappen, die bepalen, of iemand tot welstand komt of wegzakt in het bezinksel der maatschappij.”¹⁾ (Cursiveering van mij. Q.).

Het merkwaardige is nu, dat tegenover deze zienswijze een andere staat, welke zienswijze door vele eugenisten wordt aanvaard, en waarvoor de argumenten hoofdzakelijk geput worden uit het onderzoek van het Engelsche Mental Deficiency Committee²⁾ en uit dat van E. J. Lidbetter. Hoewel bij deze opvatting evenzeer het bestaan van geestelijke afwijkingen in de bestudeerde groepen wordt aangenomen, worden deze afwijkingen niet als de oorzaak van het pauperisme

¹⁾ Dr. D. Herderschêe, De sociale beteekenis der Acute Infectieziekten. Tijdschrift v. Soc. Geneesk., 1933, II, 33.

²⁾ Rep. of the Mental Deficiency Committee III, 80.

aangezien, zooals Herderschêe doet, maar wordt deze oorzaak veeleer in erfelijke eigenschappen gezocht, waarvan de geestelijke afwijkingen, zoowel als het pauperisme de uitingen zijn.

Lidbetter,¹⁾ iemand, die zich gedurende vele jaren met sociaal werk in de Londensche achterbuurten heeft bezig gehouden, werd getroffen door het feit, dat hij aldoor weer dezelfde namen bij armlastigen, zwakzinnigen etc. tegenkwam. Dit bracht hem tot het verrichten van een uitvoerig onderzoek, waarin hij zooveel en zoo nauwkeurig mogelijk familie-anamneses naging en bovendien de armlastigheid in vroegere generaties trachtte vast te stellen.

Zijn conclusie moge hier vertaald volgen:

„Hieruit blijkt, dat in ons midden een wel-omschreven ras bestaat van chronische armlastigen, een ras, dat op de gemeenschap parasiteert, dat zich van generatie op generatie voortplant en dat slechts voor een klein gedeelte voortkomt uit de ongeschoolde arbeiders of uit de slachtoffers van de gewone fluctuaties van de arbeidsmarkt.

Het is reeds lang bekend, dat er families van misdadigers zijn, die op het publiek azen.... maar de analoge feiten in betrekking tot het pauperdom hebben wellicht nooit te voren de belangstelling gehad, welke zij toch verdienen.”

En iets verder: „De stamboomen doen zien, dat er een duidelijk omschreven ras bestaat van sub-normalen, die nauw verzwagerd zijn door huwelijk of afstamming, in het geheel niet voortkomend uit de normale bevolking, noch op duidelijke wijze verminderd door den invloed van sociale of individueele maatregelen. Deze stamboomen toonen aan, niet alleen dat soort soort voortbrengt, zooals wij trouwens zouden verwachten, maar dat op een onverklaarde en moeilijk aantoonbare wijze, soort ook soort zoekt, zooals dat in huwelijk en verwantschap tot uiting komt.

Deze families, hoewel niet wettelijk krankzinnig, bestaan uit subnormale en minderwaardige personen, die een nutteloos leven leiden, de gemeenschap last veroorzaken en sociale problemen opleveren. Uit deze families kwamen voort, naar

¹⁾ E. J. Lidbetter, *The social problem Group*. *Eugenic Rev.* 1932, XXIV, 7.

het onderzoek uitwees, het grootste aandeel der onbruikbaren, slopbewoners, prostituéés, gewoonte-misdadigers, chronische paupers, en hogere imbecielen."

Deze groep wordt dan de „social problem group" genoemd, en zou in Engeland $\frac{1}{10}$ der bevolking uitmaken.

De door ons bestudeerde groep in het Zeeburgerdorp heeft geheel en al dezelfde kenmerken als Lidbetter's „social problem group". Zooals de beschrijvingen, de tabel No. 6 en de afgedrukte familie-schemata doen zien, komen onder de kinderen dezer families zeer veel abnormalen voor. Ook treft het groote kindertal, het „soort zoekt soort" (zie b.v. gezin 37a), kortom, beide groepen zijn geheel analoog.

De redeneering van de eugenisten, die Lidbetter's onderzoek als argument gebruiken, is ongeveer als volgt: wij vinden generaties van dezelfde families, die allen armlastig zijn; in deze families komen veel geestelijke afwijkingen en asociaal gedrag voor; dus: asociaal gedrag en pauperisme zijn erfelijke eigenschappen.

De volgende stap bestaat dan in het beramen van maatregelen, om dezen asociaal en paupers — immers maatschappelijke parasieten — de voortplanting onmogelijk te maken.

Het komt mij voor, dat in deze redeneering op zeer lichtvaardige wijze met het begrip erfelijkheid — om van het gebruik van het woord „ras" maar te zwijgen — wordt omgesprongen en dat de invloed, die levensvoorwaarden en milieu hebben — zoowel op de reacties van het individu als op het nageslacht — wordt verwaarloosd onder den indruk van tendentieuze voorstellingen.

Er wordt geen rekening gehouden met den invloed van de omgeving op het — in aanleg normale — individu.

Het merkwaardige is, dat Lidbetter wel een ras van paupers beschrijft, maar men zou haast gaan gelooven, dat hij nooit een gezin tot pauperisme heeft zien vervallen, zoo gefixeerd en onveranderd ziet hij de menschen in hun toestand van ellende. Hij komt dientengevolge ook niet tot de vraag: wat gebeurt er, wanneer een gezin tot pauperdom vervalt?

Toch ligt m.i. hier de kern van het probleem; zooals wij zagen, dat in de gevallen van zware geestesziekte in het alge-

meen deze afwijking den socialen toestand beheerscht, zoo zullen wij vinden, dat er lichte geestelijke afwijkingen bij de kinderen kunnen optreden ten gevolge van een bestand pauperisme.

Een aantal hier beschreven gezinnen zijn wat dit betreft zeer instructief, omdat wij het asociale gedrag zich zien ontwikkelen, naar mate de slechte omstandigheden langer duren.

Gezin 3 moge als voorbeeld dienen. De man, oorspronkelijk een behoorlijk en geregeld werkmán, wordt geprikkeld en ontmoedigd door de werkloosheid, raakt aan den drank, verwaarloost zijn gezin. De vrouw kan niet tegen de ellende op, wordt opvliegend, scheldt, raast, slaat er gauw op. Het wordt thuis voor de kinderen steeds onhoudbaarder, scènes, vechtpartijen, zijn aan de orde van den dag. Terwijl nu de oudere kinderen, die reeds voor de verhuizing naar Amsterdam getrouwd waren, niet de minste afwijking vertoonen „deugen” de jonge kinderen geen van allen.

De jongen steelt, de meisjes zwerven en zijn sexueel losbandig. Zij worden onder toezicht gesteld, ten slotte is internering noodzakelijk. Bij deze kinderen werken twee factoren: in de eerste plaats de degeneratie van het gezin, en in de tweede plaats de eigenaardige invloed van de groote stad op kinderen, die op een bepaalden leeftijd van het platte land in de stad komen, een situatie, die wij hier niet veel vinden, maar die in Amerika in immigranten-gezinnen veel voorkomt. (Thomas¹)).

In gezin 4 hebben wij twee menschen, die beiden bewezen hebben niet tegen werk op te zien en daarin ook iets te kunnen praestieren. Onder invloed van den voortdurenden tegenspoed is er van de energie niets overgebleven. De vrouw is afgestompt, verwent haar kinderen, om ze zoet te houden, verwaarloost hen lichamelijk en geestelijk. Zonder iets van de voorgeschiedenis te weten zou men, wanneer men in dit armoedige, vuile gezin komt met de losbandige kinderen en de onverschillige, voor niets meer toegankelijke

¹) *William I. Thomas and Dorothy Thomas, The Child in America. New-York, 1932.*

vrouw, tot het resultaat komen: zwakzinnige moeder, die alle verantwoordelijkheidsgevoel mist.

Ik beperk mij tot deze twee gevallen, om zuivere voorbeelden te geven.

De familie-anamnese is wat betreft geestesziekten negatief, de ouders vertoonen geen afwijkingen, en toch is de invloed van de slechte omstandigheden op de kinderen — hoewel deze omstandigheden slechts betrekkelijk korten tijd inwerken en relatief laat in de jeugd — zeer duidelijk.

Wanneer wij als ander uiterste de groep C beschouwen, dan vinden wij een trias, die het bewijs schijnt voor Lidbetter's opvattingen: een groot aantal geestelijke afwijkingen bij de kinderen (van betrekkelijk zwaren aard) afwijkingen bij de ouders en in de ascendentie (meest van lichter aard) en pauperisme, dat, voor zoover is na te gaan, generaties lang heeft bestaan.

Maar is dit nu een bewijs, dat zoowel geestelijke afwijkingen als pauperisme op een defecten erfelijken aanleg berusten?

Men stelle zich eens op de hoogte, onder welke omstandigheden kinderen uit deze gezinnen groot worden.

Wij hebben hier chronische ondervoeding, vervuiling en verwaarlozing, die werken van de geboorte af, ja, waar wij van moeten aannemen, dat ook het ongeboren kind er het slachtoffer van wordt.

Hoe kan men zonder meer een zwakzinnigheid op erfelijken bodem aannemen, terwijl het toch voldoende bekend is, dat voedingsstoornissen bij zuigelingen den lichamelijken zoowel als den geestelijken groei sterk kunnen remmen en wanneer wij zien, hoe dikwijls voedingsstoornissen bij deze incompetenten moeders voorkomen?

Hoe kunnen wij spreken van langs erfelijken weg verworven psychopathie, wanneer het huiselijk milieu ontbreekt, wanneer er geen familielevens is en wanneer wij bedenken, hoezeer de geestelijke ontwikkeling van het kind van deze factoren afhankelijk is?

Ik behoef hier geen voorbeelden aan te halen. Wanneer men de in groep C verzamelde gevallen bekijkt — evenals een groot gedeelte van de gevallen van groep B — dan zal het

duidelijk zijn, dat de kans op normale kinderen in dergelijke omstandigheden, waar de meest elementaire voorwaarden voor een normale ontwikkeling ontbreken, uiterst gering is. Er zijn hier uitwendige invloeden te over, welke de afwijkingen kunnen verklaren. In de afwijkingen der kindergeneratie is geen bewijs te vinden voor een defecten erfelijken aanleg.

Wanneer Lidbetter zegt: men verbaast zich, dat in sommige families nog een normaal individu te vinden is, dan is dit, in verband met zijn statistieken, gerechtvaardigd. Maar wanneer men de anamneses — zooals deze hier zijn weergegeven — van een aantal bewoners van het Zeeburgerdorp nagaat, dan moet men zich ook met verbazing afvragen, hoe het mogelijk is, dat onder deze omstandigheden sommige individuen normaal genoemd moeten worden.

Wil men op grond van dergelijke gegevens pauperisme als een erfelijke eigenschap zien, dan is de „armelui's lucht” ook een erfelijke eigenschap!

Wij zijn in de gelegenheid geweest, de wordingsgeschiedenis — de sociale ziektegeschiedenis, om een groot woord te gebruiken — van de hier beschreven gezinnen te vervolgen. De afwijkingen der kinderen worden uit die geschiedenis verklaard.

Hoe staat het nu met de afwijkingen der ouders?

Hiervoor moet eerst de vraag beantwoord worden: welke zijn die afwijkingen?

Scherpe diagnoses zijn niet mogelijk. Wij vinden, zooals in de groepeerings in het vorige hoofdstuk tot uiting kwam: dronkenschap, debiliteit, psychopathie, initiatiefloosheid, gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel, gebrek aan inzicht, uiterste onverschilligheid, traagheid, stomtheid.

Objectieve gegevens omtrent de omstandigheden, waaronder deze ouders zijn opgegroeid, heb ik slechts in enkele gevallen kunnen krijgen. Van de wordingsgeschiedenis der gezinnen, waaruit deze ouders voortkomen, is dus niet veel bekend.

Tabel 2 (blz. 14) doet echter wel zien, dat ook aan het milieu der ouders veel heeft ontbroken; de gereproduceerde fami-

lie-schemata (zie Bijlage pag. 50 en v.v.) doen hetzelfde vermoeden.

Het is echter wel zeker, zooals uit de hier weergegeven anamneses blijkt, dat de meeste ouders van groep B en alle ouders van groep C lange jaren van ellende hebben gehad.

Tot nu toe is nog weinig aandacht geschonken aan de veranderingen, die langdurige zorg in de psyche te weeg brengt. Voor zoover mij bekend is, heeft alleen de Berlijnsche „Zentrale für private Fürsorge“ een onderzoek over dit onderwerp op eenigszins groote schaal gedaan. Het resultaat hiervan wordt door Kronfeld¹⁾ medegedeeld.

Hij vindt, dat sociale nood de onmiddellijke oorzaak kan zijn van een reeks geestelijke ziekteverschijnselen, terwijl een endogene pathogene bodem — dus een ziekelijke aanleg van het individu — geheel kan ontbreken.

Bij chronischen nood vindt hij bij vrouwen een geestelijk „verwelken“: een dof-depressieve stemming, gebrek aan sterkere gevoels-belevingen, passiviteit. Ten slotte kan men — ook bij mannen — een afstomping vinden, die aan schizophrene eindtoestanden herinnert: gebrek aan ieder initiatief, onverschilligheid voor zindelijkheid, voor het uiterlijk, voor plichten. Bij mannen wordt ook dikwijls een motorische onrust gevonden, terwijl bij beide geslachten reactieverschijnselen van affectieven aard, met neurosen vergelijkbaar, voorkomen.

Ten slotte zegt hij: „In vele honderden gevallen heb ik geen enkel gezien, dat niet ten opzichte van zijn voorgeschiedenis min of meer diepgaande karakterveranderingen vertoonde.” Men ziet, dat de door Kronfeld opgesomde afwijkingen geheel overeenkomen met die, welke bij de bewoners van het Zeeburgerdorp worden waargenomen.

De groep van de z.g. lichtere en twijfelachtige gevallen van geestelijke afwijkingen zijn dus te beschouwen als symptomen van een min of meer ver voortgeschreden „Verelendungspsychose“, in het Nederlandsch misschien het best als „vervalspsychose“ te bestempelen.

¹⁾ A. Kronfeld, Soziale Not und Psychotherapie. Der Sozial. Arzt, 1931, XII, 332.

Ik zou in de gezinnen 21, 22, 23, 25, 27, 34, 35, 38, 39, 40, 42, 44, 45 en 46 het bestaan van deze aetiologie voor de afwijkingen van een of beide ouders willen aannemen.

Het blijkt dus, dat voor de verklaring van toestanden, zoals wij die bij de bewoners van het Zeeburgerdorp vinden, erfelijke factoren geen rol *behoeven* te spelen. Anders gezegd: voor den invloed van deze factoren vinden wij geen bewijs, wel echter talrijke aanwijzingen voor den invloed van maatschappelijke omstandigheden. Wanneer sociale nood psychische veranderingen te voorschijn kan roepen, die tot onmaatschappelijkheid leiden, tot een onvermogen een gezin in stand te houden en kinderen op te voeden, zoodat de volgende generatie hiervan het slachtoffer wordt, dan is dat een vicieuze cirkel van uitsluitend maatschappelijken aard.

Wij moeten echter ook niet vergeten, dat erfelijke factoren tot milieu-factoren kunnen worden.¹⁾ Wanneer iemand ten gevolge van een defecten aanleg een geestesziekte krijgt en daardoor den strijd om het bestaan niet kan volhouden, is de kans op mislukking grooter en dus ook de kans, dat hierdoor stoornissen bij de kinderen ontstaan.²⁾

In dezen zin kunnen de gevallen worden opgevat, die onder rubriek A in dit hoofdstuk zijn behandeld.

VII. CONCLUSIE

De „social problem group” zooals deze zich in het Zeeburgerdorp voordoet is gebleken een sociaal, niet een eugenetisch probleem te zijn.

De therapie, de oplossing van het vraagstuk, moet dus ook niet gezocht worden in de richting van sterilisatie en afzondering, maar op maatschappelijk gebied.

Wanneer het juist is, dat de hier beschreven toestanden het

¹⁾ A. B. D. Drooglever *Fortuyn*, ref. in Ned. Tijdschrift v. Geneesk. 1933, LXXVII, 1903.

²⁾ Zie ook: A. C. en A. L. Hagedoorn, *De Eugenische Beweging en de Eugenetica*, Ned. Tijdschrift v. Geneesk. 1933, LXXVII, 2841.

resultaat van een vicieuzen cirkel zijn, dan moet deze cirkel verbroken worden.

Het eene middel is: het oplossen van het gezin, de onttrekking van de kinderen aan den fatalen invloed van ouders en milieu.

Het andere middel is: de genezing der ouders van hun vervalpsychose.

Bij het stichten van de verblijven voor ontoelaatbare gezinnen was de kiem van deze laatste gedachte aanwezig. Dat dit genezen echter een veel omvattender en ingrijpender taak is, dan men aanvankelijk dacht, is wel duidelijk.

Wil men echter deze verblijven niet in het tegendeel doen verkeeren van hun oorspronkelijk doel, dan zal het noodzakelijk zijn, deze taak in haar vollen omvang aan te vatten.

Ik geef deze conclusie, omdat zij het logische gevolg van dit onderzoek schijnt te zijn; de praktische uitvoering is waarschijnlijk even ver van de verwezenlijking als het programma der eugenisten, de consequenties zijn even ingrijpend.

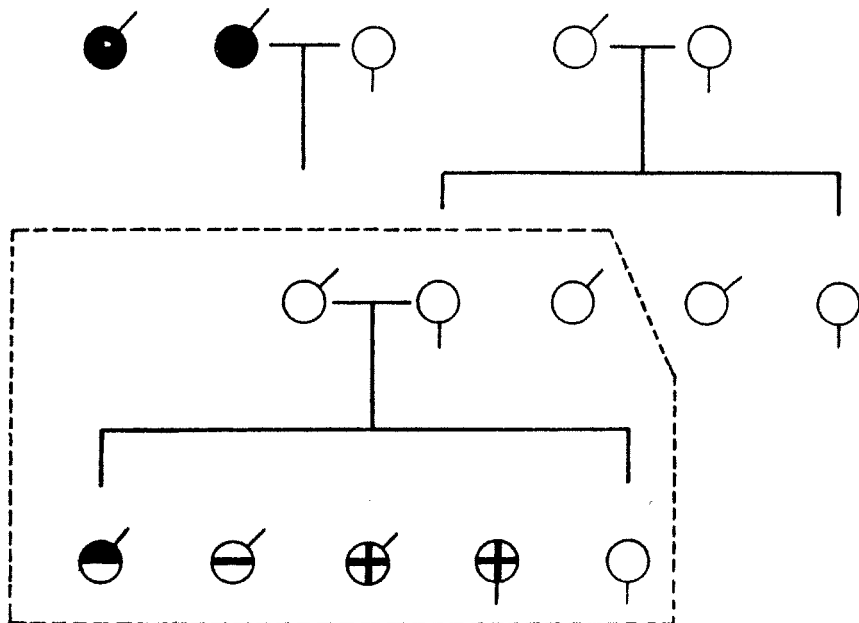
Doch hoewel dit waar moge zijn, het lijkt mij goed, onze oogen open te houden voor het feit, dat het bestaan van dit „bezinsel” zooals de bevolking dezer tehuizen meermalen is aangeduid, niet het gevolg *moet* zijn van moeilijk vatbare en onbeïnvloedbare erfactoren, maar met meer waarschijnlijkheid veroorzaakt wordt door maatschappelijke omstandigheden, die binnen de menschelijke invloedssfeer liggen.

BIJLAGE

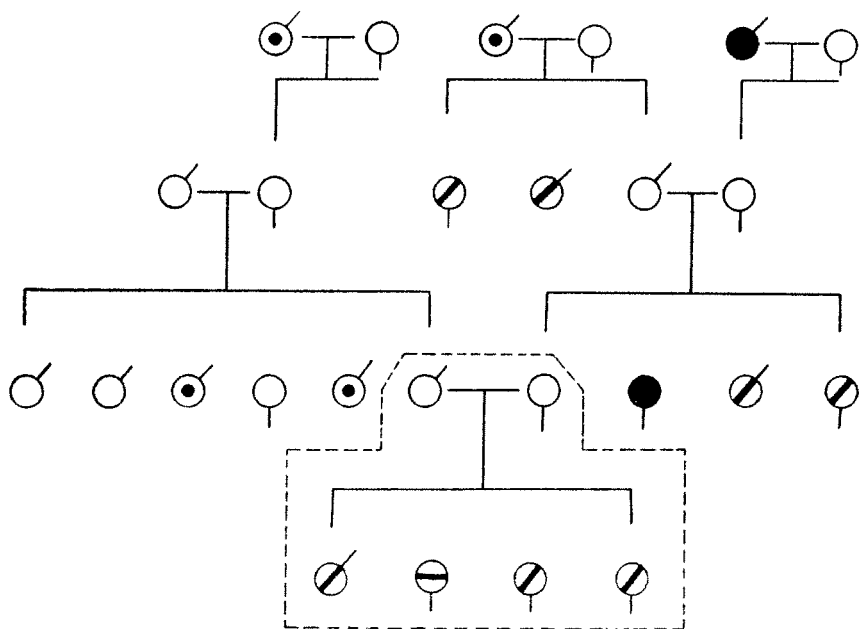
FAMILIE-SCHEMATA

			
NORMAAL	LICHAMELIJK ZIEK	ZWAKZINNIG	IDIOOT
			
TOEVAL- LIJDER	IN KRANKZINNIGEN- GESTICHT	PSYCHOPHAAT	ALCOHOLIST

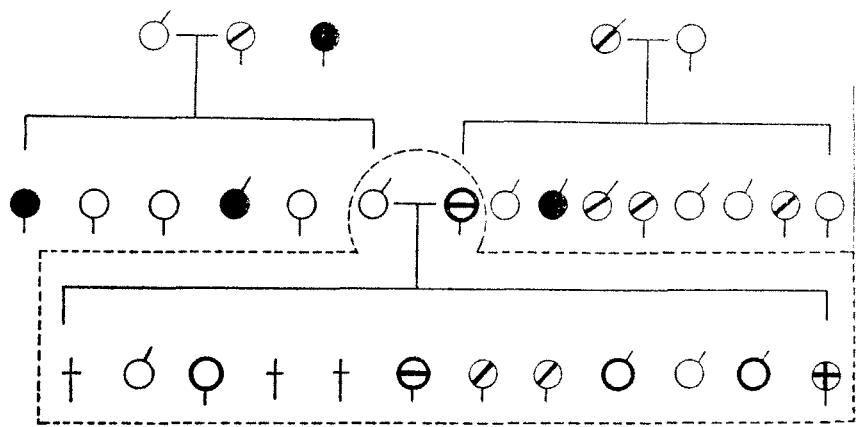
DE MET EEN STIPPELLIJN OMRANDE INDIVIDUEN VORMEN
HET GEZIN.

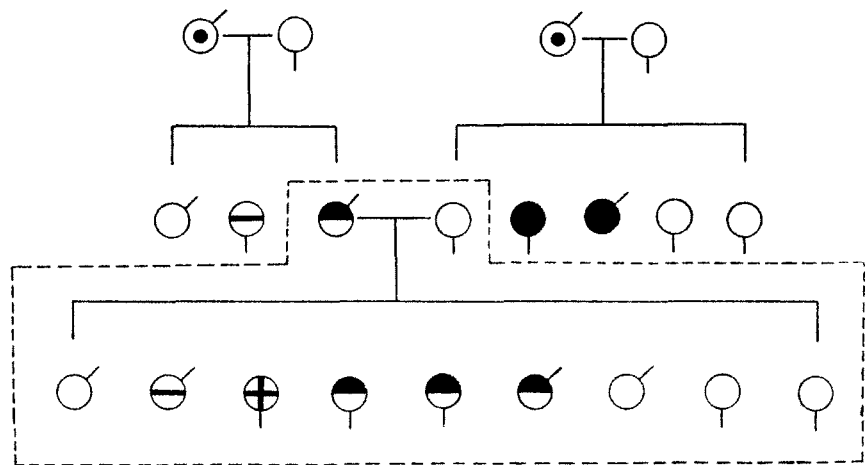
GEZIN 34

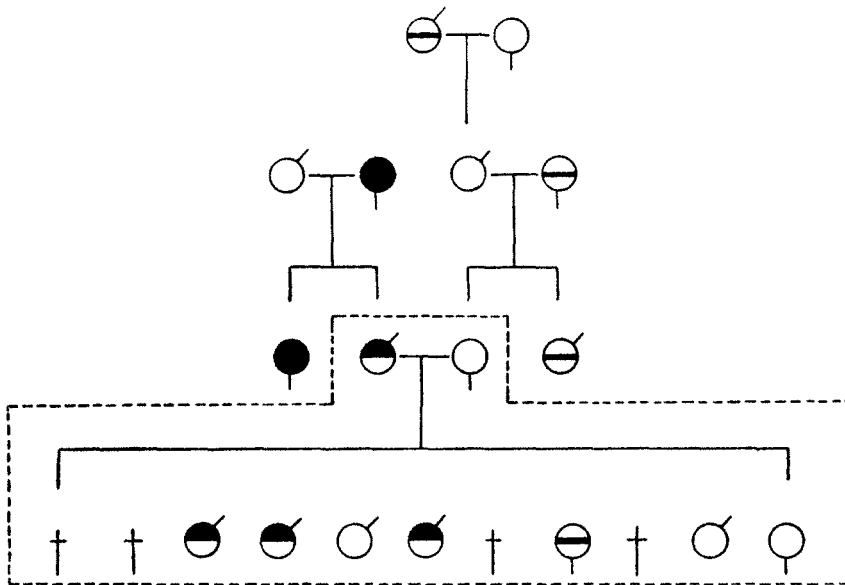
GEZIN 35

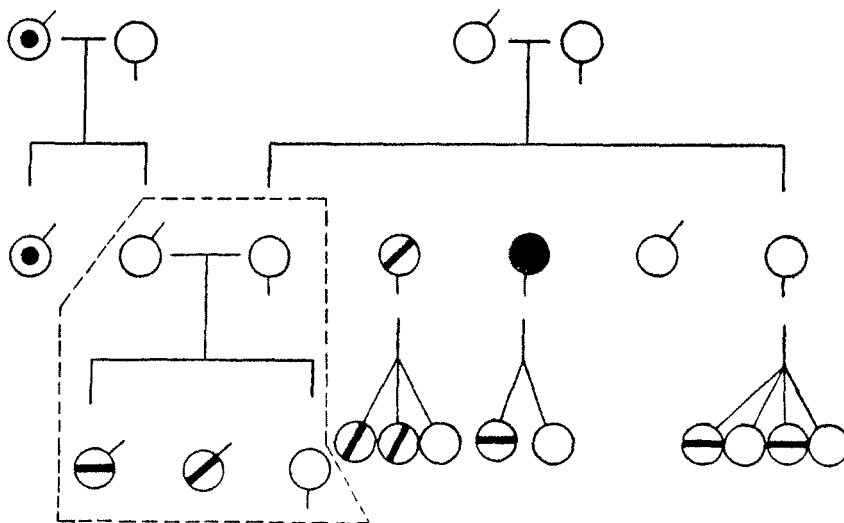
GEZIN 37

GEZIN 38

GEZIN 39

GEZIN 45

----- end of text -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- einde van de tekst -----